

Kahraman, Alter, “Kırım Tatar Gazetesi “Lenin Bayrağı” Üzerine Saha Araştırması Notları”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 10/22, ss.355-366.
DOI: 10.31765/karen.1517139

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.

This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / Research Article

Yükseköğretim Kurulu tarafından desteklenen Kırım'daki saha araştırması yazarın “The Crimean Tatar National Movement in the Publication of Inner and Outer Diaspora: Lenin Bayrağı, Emel and Dergi” adlı tezi için Şubat-Mayıs 2013 arasında gerçekleştirilmiştir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ayşegül Aydıngün ve Tavrıda Milli V.I. Vernadski Üniversitesi (Kırım, Ukrayna) öğretim üyesi Doç. Dr. Elmira Muratova danışmanlığında yürütülmüştür. Yazıda kullanılan bazı alıntılar yazarın ilgili tezinde de yer almıştır. Saha araştırmasında, öncesinde ve sonrasında değerli katkılarını ve önerilerini eksik etmeyen değerli Hocam Prof. Dr. Ayşegül Aydıngün'e çok teşekkür ederim. Ayrıca metinde kullanılan alıntıların Kırım Tatarcalarını düzenleyen Kırım Tatarlarına teşekkür ederim. Var olan ve gözden kaçan hataların tümü yazarın sorumluluğundadır.

** Dr. Öğr. Üyesi,
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Bölümü, Karaman/TÜRKİYE
✉ alterkahraman@kmu.edu.tr

ORCID : 0000-0001-9995-6704

Anahtar Kelimeler: Kırım Tatarları, Lenin Bayrağı, Yani Dünya, Saha Araştırması

Keywords: Crimean Tatars, Lenin Bayrağı, Yani Dünya, Field Research

Geliş Tarihi / Received Date: 17.07.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 08.11.2024

KIRIM TATAR GAZETESİ “LENİN BAYRAĞI” ÜZERİNE SAHA ARAŞTIRMASI NOTLARI*

Alter KAHRAMAN**

Öz: Kırım'ın Rusya tarafından 2014'te işgal edilmesinden önce gerçekleştirilen ve bu çalışmanın konusunu teşkil eden saha araştırması 18 Mayıs 1944 sürgününden sonraki yıllarda ortaya çıkan Kırım Tatar Millî Hareketi ve Kırım Tatarlarının sürgünden sonra ana dillerinde basılan tek gazetesi olan *Lenin Bayrağı* üzerine yapılmıştır. Bahsi geçen gazete *Lenin Bayrağı* adı ile 1957 ile 1990 yılları arasında Kırım Tatarlarının yerleştirildiği Sovyet cumhuriyetlerinden biri olan Özbekistan'da (Taşkent) çıkmıştır. 1991'den itibaren dünyadaki değişimlere ve gazetenin Kırım'daki geçmişine de atfen *Yanı Dünya* adını almıştır. *Lenin Bayrağı* sürgündeki Kırım Tatarlarının millî dillerini korumasında ve Kırım Tatar edebiyatının gelişmesinde önemli bir işlev görmüştür. Özellikle savaş sonrası Kırım Tatar entelektüelleri bu gazetede yetişmeye başlamış, ilk edebi eserlerini burada yayımlamış, hatta millî dilleri Kırım Tatarca'yı okuyup yazmasını yaşlıların desteğiyle *Lenin Bayrağı*'nda öğrenmişlerdir. *Lenin Bayrağı*'na organik olarak bağlı olanlar ve yayın organının geniş çevresindeki Kırım Tatar entelektüelleri, yazarları, şairleri ve edebiyatçıları ile Kırım Tatar Millî Hareketi mensupları Kırım Tatar millî bilincini, Kırım'a geri dönüşü, anavatan Kırım idealini ayakta tutabilmek için iki farklı yol izlemiş, iki farklı ve çoğu zaman birbirine karşıt noktadan millî hareketi değerlendirmişlerdir. Bu makale Kırım'da yapılan saha araştırmasında izlenen metodu ve araştırmanın ilk verilerini tartışmaktadır.

A FIELD RESEARCH NOTES ON A CRIMEAN TATAR NEWSPAPER “LENİN BAYRAĞI”

Abstract: The field work on which this ‘field research notes’ was based was conducted on Crimean Tatar National Movement, which emerged after the deportation in 1944, and *Lenin Bayrağı*, which was the only newspaper printed after the deportation. The field work was conducted before the occupation of Crimea by Russia in 2014. The aforementioned newspaper was published under the name of *Lenin Bayrağı* between 1957 and 1990 in Uzbekistan (Tashkent), one of the Soviet republics where Crimean Tatars were settled. After 1991, it was named as *Yanı Dünya* in reference to the changes in the world and the history of the newspaper in Crimea as well. *Lenin Bayrağı* played a crucial role in preserving the native language of Crimean Tatars in exile and in fostering the development of Crimean Tatar literature. Especially after the war, Crimean

Tatar intellectuals started to be trained in this newspaper, published their first poems, stories and articles here, and even learned to read and write Crimean Tatar on *Lenin Bayrağı* with the support of elders. Crimean Tatar National Movement activists and Crimean Tatar intellectuals, literati, writers, poets who were associated with

Lenin Bayrağı pursued different paths to preserve national consciousness and the ideal of returning to Crimea. They approached the national movement from two distinct and often opposing perspectives. This article discusses the methods used during the field research and the preliminary results of the research.

Giriş

Kırım Tatarları, 2. Dünya Savaşı’nda Almanlarla iş birliği yaptıkları gerekçesiyle 18 Mayıs 1944 tarihinde Kırım’dan başta Özbekistan olmak üzere Orta Asya cumhuriyetlerine sürülmüşlerdir. Uzun yıllar boyunca diğer sürgün edilmiş halklarla birlikte “Özel Yerleşimler” rejimi altında, sınırlı haklara sahip olarak gözetim altında yaşamışlardır.¹ “Özel Yerleşimler” ancak Stalin’in ölümünden sonra Kruşçev döneminde 1956’da çıkarılan Nisan kararname ile lağvedilmiştir. Bununla birlikte, aynı dönemde sürgün edilmiş diğer gruplara vatanlarına dönme hakkı tanındığı halde, Kırım Tatarları, Volga Almanları ve Ahıska Türkleri bu haktan mahrum bırakılmış, yaşadıkları yerlerde kalmaya zorlanmışlardır.² Bu nedenle, “Özel Yerleşimler” rejiminin kaldırılmasını takiben Kırım Tatarlarının Özbekistan’daki yaşayışlarını kolaylaştırmak amacıyla Özbek Radyosuna bağlı Kırım Tatar Şarkı ve Müziği Radyo Konserleri programı başlatılmış, ayrıca Kırım Tatar Oyun ve Şarkı Topluluğu ile Özbek Yazarlar Birliği’nde bir Kırım Tatarları Bölümü kurulmuştur³. 1 Mayıs 1957’de ise *Lenin Bayrağı* gazetesi çıkmaya başlamıştır. Ayrıca, ilerleyen dönemde Taşkent Nizamî Devlet Pedagoji Enstitüsü Rus Filolojisi Fakültesi’nde Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı Bölümü (1968) açılmış, 1980’de ise *Yıldız* adında edebi bir dergi yayın hayatına başlamıştır.⁴

Foto. 1. *Lenin Bayrağı*’nın ilk nüshası (1957)⁵

Foto. 2. *Yanı Dünya*’nın ilk sayısı (1991)⁶

¹ Aydıngün, 2012: 258.

² Aydıngün ve Aydıngün, 2004: 17.

³ Kahraman, 2019: 170.

⁴ Devlet, 1983.

⁵ Gazetenin ilk sayısı 1 Mayıs İşçi Bayramı’nda çıkar. Fotoğrafın üstündeki manşet: Yaşasın 1 Mayıs Günü – Emekçilerin Uluslararası Birlik ve Bütün Memleketlerin İşçilerinin Kardeşlik Günü.

⁶ 3 Ocak 1991 itibarıyla *Lenin Bayrağı*, dönemin ruhuna uygun olarak *Yanı Dünya* adıyla yayımlanmaya başlamıştır. *Yanı Dünya*’nın ilk üç sayısında, *Lenin Bayrağı*’nın 33 yıl boyunca kullandığı ismi ve küçük değişikliklerle yenilenen bayraklı Lenin amblemi, ilk sayfanın alt kısmında yer almış ve dördüncü sayıdan itibaren tamamen kaldırılmıştır. *Yanı Dünya*’nın yeni tasarımı, Kırım’ı ve Kırım Tatarlarını simgeleyen unsurlarla bezenmiştir. Geleneksel kıyafetler içindeki bir kadın ve erkek, Kırım Hanlığı’nın *tarak tamgasını* yukarıya kaldırırken, ikisinin arasında Kırım

Bu çalışmanın konusunu Kırım Tatarlarının sürgündeki yegâne gazetesi olan *Lenin Bayrağı*⁷ ve Kırım Tatar Millî Hareketi üzerine yapılan saha araştırması (belge inceleme ve derinlemesine mülakatlar) oluşturmaktadır. Araştırmanın belge inceleme (İng. *documentary research*) kısmı, *Lenin Bayrağı*'nın tüm sayılarını barındıran İsmail Gaspıralı Kütüphanesi'nde 2013 yılında gerçekleştirilmiş, mülakatlar ise eş zamanlı olarak Kırım Tatar Millî Hareketi (KTMH) mensupları, *Lenin Bayrağı*'nın sabık çalışanları ve Fevzi Yakubov Kırım Mühendislik ve Pedagoji Üniversitesi'nin (KIPU) öğretim üyeleri ile yapılmıştır.

1. *Lenin Bayrağı: Yeni Dünya'dan Yanı Dünya'ya*

Lenin Bayrağı, 1918'de Moskova'da kurulan, redaktörlüğünü Mustafa Suphi'nin yaptığı, 1919'da Kırım'da çıkmaya başlayan *Yeni Dünya* gazetesinin devamı niteliğinde bir gazetedir. *Yeni Dünya*, 1929'da Kırım Tatarcasının Latin alfabesine geçişi ile *Yanı Dünya* olmuş, 1938'de ise *Kızıl Kırım* adını almıştır.⁸ 1944 sürgününden sonra Taşkent'te Özbekistan Komünist Partisi Merkez Komitesi tarafından gazetenin kurucu ve sorumlu editörü olarak Abselâm İslâmov atanmış ve 25 yıl boyunca bu görevi sürdürmüştür.⁹ 1957'den itibaren 33 yıl süresince çıkan *Lenin Bayrağı* 3 Ocak 1991 yayımlanan sayısında adını değiştirip tekrardan *Yanı Dünya* olmuştur. Gazete 1957 yılının 1 Mayıs'ından, 1965 yılının 1 Mayıs'ına kadar küçük tabloid formatta haftada iki kere basılırken Mayıs 1965'ten itibaren büyük yani *Pravda* gazetesi formatında haftada üç kere çıkmaya başlamıştır.

Gazetenin yayımlanmaya başlamasında Özbek komünistlerinin, özellikle o dönemde Özbekistan 'Alî Sovyeti'nin İcra Heyeti başkanı Reşidov'un etkisi büyük olmuştur. Bu durumu, hem Millî Hareket saflarında mücadele etmiş hem de bir süre *Lenin Bayrağı*'nın redaktörlüğünü yapmış meslekten bir gazeteci şu sözlerle açıklamıştır:

“Bilesiñiz, o kene sağ olsun Reşidov. Sağ olsun Reşidov.¹⁰ Yazıcılar Şamil Ağa, başqaları keldiler, oña dediler: “Bu halq endi uje [zaten] bayağı mında, mümkün olsa bir gazeta, bu gazeta olsun, başqa şeyler olsun.” Qırım tatarlarınıñ kultura meselelerine Maskva [Moskova] baqa edi... Tek Maskva. Reşidov mahsus Maskvağa barıp, “Bu halq mında [burada] endi”, bu [Reşidov] da pek ayneci [kurnaz idi]-, “olar Özbekçe añlamaylar” dey. “Ya bu bizim Kommunist fırqanıñ politikasını olarğa nasıl anlatacaqmız?” [dey.] “Onıñçün olarnıñ tilinde bir gazet kerek” dedi... Olar [Moskova'dakiler] da, “Bu Kommunist fırqanıñ politikası... Tatarlar Rus tilini bilmeseler, Özbek tilini bilmeseler... Yahşı, olsun gazeta!” [dediler].¹¹

Gazetenin çıkarılması ve yukarıda bahsi geçen diğer kurumların kurulması hususunda Kırım Tatarları arasında iki görüş söz konusudur. İlk görüşe göre, bu kurumlar Sovyet hükûmetinin Kırım Tatarlarının Özbekistan'da kalıcı olmalarını istemesinin bir sonucudur. Görüşülen Kırım Tatarları, bu kurumların onların buraya yerleşmelerini sağlamak amacıyla kurulduğunu belirtmişlerdir. Yıllarca Sovyetler Birliği'nde Millî Hareket'te yer aldıktan sonra yurtdışında mücadeleye devam eden bir Kırım Tatar aktivist bunu şu cümlelerle açıklamıştır:

“Bilesiñiz mi, belledik ki bizler, bu gazeta, teatr, Qırım estradı, ansambli yazıcılarınıñ nesi oldı, fakültet açılar Qırım tatar tilinde, 20-25 adam aldılar. Olarnen bizni bu yerde [*Özbekistan'da*] qaldırmağa çalışqanlarını añladık. Onuñ için dedik biz, “bunlar kerekmiy bizge, mında bizge kerekmiy” dedik. Biz onuñ için çıqtıq ayttıq neden deseñiz, olar bugün gazeta 20 biñ berecek, yarın 30

yarımadasının resmi ve bir üzüm salkımı motifi yerleştirilmiştir. Amblemde ‘özgürlük, adalet ve birlik’ kelimeleri bir şerit üzerine yazılmıştır. Üçüncü sayıdan itibaren gazetenin 1957'den sonraki tarihi için bir ilk olarak ‘din ve örf adetlerimiz’ başlığı altında bir sayfa yayımlanmaya başlanmıştır. Fotoğrafın üstündeki manşet: Yeni Yılınız Hayırlı olsun! ⁷ Sürgündeki Kırım Tatar halkı *Lenin Bayrağı*'na kısaca Bayrak demiştir. Anonim (29 Aralık 1990), “33 Yıl” *Lenin Bayrağı*: 1. Yazının ilerleyen bölümlerinde *Lenin Bayrağı* yerine Bayrak ifadesi de kullanılmıştır. *Lenin Bayrağı*, Kiril alfabesi ile yazılan Kırım Tatarcada (Ленин байрағы) olarak yazılmaktadır.

⁸ Şemizade, 1958: 4; Kerimov, 1991: 3. Farklı *Yeni Dünya*'lar için bakınız: Nesimi, 2009:11-17.

⁹ İslâmov, 1985: 7, 182.

¹⁰ Şeref Reşidov 1959 ila 1983 yılları arasında Özbekistan Komünist Partisi Birinci Sekreteri'dir.

¹¹ Kırım Tatar gazeteci ve aktivist ile mülakat, 19 Nisan 2013, Akmescit/Simferopol.

dane artist olacaq, yarın teatr berecek, bizlerge. Soñ “olarıñ hepsi kulturası bar” deycek. Biz dedik “bizim kulturamız Qırımında olacaq.”¹²

O dönemde, Kırım Tatarlarının sürgün hayatının geçici değil sürekli olduğu, hükümetin onları ebediyen sürgünde, yerleştikleri yerlerde tutmayı planladığı görüşünün Kırım Tatarları arasında yaygın olduğu, gazetenin *Lenin Bayrağı* adıyla çıkan son sayısından anlaşılmaktadır. Gazetenin yayımlanmasına karşı çıkanlar, bir dönem gazeteyi boykot dahi etmişlerdir.

İkinci görüşe göre ise, bu kurumlar Sovyet hükümetinin talebi veya planıyla değil, bizatihi bazı Kırım Tatar ileri gelenlerinin talebi ve mücadelelerinin bir sonucu olarak kurulmuşlardır. Kırım Tatar seçkinleri Kırım Tatar halkının edebi dilini ve kültürünü korumak, halkın bu dilde okuma ve yazma becerilerini sürdürmelerini sağlamak amacıyla bu kurumların oluşturulmasında öncülük etmişlerdir. 1965'ten itibaren *Lenin Bayrağı*'nda çalışmaya başlayan bir Kırım Tatar muharriri bu konuda şunları belirtmiştir:

“Yaşlılarımız hükümete hücum ettiler, halqımız munda keldi, gazetası yoq, kitabı yoq, ansambli yoq, edebiyatı yoq, institütü yok. Demek, halq ölmek kerek dep, Şamil Alâdinler toqtamadan TsKğa [Türkçe okunuş: Tseka, Rus. ЦК КПСС/ Tur. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne] mektüpler yazdılar: “Beriniz, halqıñ tilini öğrenmesi kerek.” ‘57 senesinde qartların [yaşlıların] basqısından hükümet mecbur oldı birşeyler yapmağa.”¹³

Kırım Tatar dilinin, kültürünün, edebiyatının ve folklorunun yaşatılmasını sağlamak için çalışan bu entelektüellerin, Özbek hükümeti, Özbek Komünist Partisi ile ya da Sovyet hükümeti ve Komünist Parti ile olan ilişkileri yıllar içinde değişiklik göstermiştir. Ancak genel olarak, bu entelektüellerin hükümete karşı tutumları ve faaliyetleri, hükümetin kontrolü altında oldukları için itaatkâr bir yön izlemiştir.

2. Saha Araştırması

Kırım'daki (Akmescit/Simferopol) saha araştırması iki ana ekseninde sürdürülmüştür: Belge araştırması ve yarı yapılandırılmış mülakatlar. Araştırmanın belge araştırması kısmı esasen *Lenin Bayrağı* gazetesi nüshalarının taranmasını içermektedir. Belge araştırması sadece *Lenin Bayrağı* gazetesinin KTMH'ye ve hareket mensuplarına bakışıyla sınırlı kalmamıştır. Sadece bu konuya odaklanmak, çalışmanın verimsiz sonuçlar doğurmasına neden olacaktı. Bunun başlıca nedeni, gazete ve milli hareket arasında doğrudan ve olumlu bir bağın bulunmamasıdır. Gazete, Özbekistan Komünist Partisi'nin yayın organı olduğu için yayınları da bu doğrultuda olmuştur. Bu nedenle, yalnızca Millî Hareket ile olan ilişkisine değil, aynı zamanda uzun yıllar boyunca Kırım Tatar halkının kendi dilinde yayımlanan tek gazete olan *Lenin Bayrağı*'nın, Kırım Tatar halkının dilini ve kültürünü koruma ve geliştirmeye yaptığı katkıya da odaklanılmıştır. Çalışmanın bu yönde gelişmesi, arşiv çalışmaları ve yapılan mülakatların sonucudur. Araştırmanın ikinci kısmı ise derinlemesine mülakatlardan oluşmaktadır. Bu mülakatlarla, bir yandan Millî Hareket mensuplarının gazeteye bakışı, diğer yandan *Lenin Bayrağı* ve çalışanlarının Millî Harekete olan bakışı araştırılmıştır.

Belge incelemesi, gazetenin ilk sayısının yayımlandığı 1957 yılından 1991 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu dönemin sonu, yani 1987'den 1991-92'ye kadar olan süre, Kırım Tatarlarının sürgünden dönüp ana vatanlarına yerleştikleri dönemdir. Araştırmanın ağırlıklı olarak Soğuk Savaş dönemiyle sınırlandırılması uygun bulunmuştur. *Lenin Bayrağı*, 1991 yılından sonra adını değiştirerek *Yanı Dünya* olmuş ve bu şekilde yayın hayatına devam etmiştir. Olayların daha iyi anlaşılabilmesi için, gerekli görüldüğünde, gazetenin eski çalışanlarının daha özgür bir ortamda *Yanı Dünya*'da Bayrak hakkında yazdıkları yazılar (1992, 1993, 2013) da kullanılmıştır.

Çalışma, genel olarak gazetenin 33 yıllık yayın dönemini kapsamaktadır, ancak bu dönemin tamamı detaylı olarak incelenmemiştir. Belirli yıllar seçilmiş, mülakatlar ve gazetenin yayın sürekliliği ile Kırım Tatarlarının hayatlarındaki değişimler dikkate alınarak incelenen yılların

¹² Kırım Tatar Millî Hareketi mensubu ile mülakat, 16 Nisan 2013, Akmescit/Simferopol.

¹³ Kırım Tatar gazeteci/yazarı ile mülakat, 11 Mart 2013, Akmescit/Simferopol.

sayısı arttırılmıştır. 1957 ve 1958 yıllarından sonra 1961 yılı analiz edilmiş, ardından 1965, 1971, 1975 ve 1980 yılları incelenmiştir. 1967 yılı, Kırım Tatarları üzerindeki “iş birliği” ve “hain” suçlamalarının kaldırıldığı yıl olduğu için özellikle önemlidir. Bu dönemi ve sonrasındaki değişiklikleri anlayabilmek için 1967’yi takip eden birkaç yıl da gözden geçirilmiştir. Gorbacov’un iktidara gelmesi ve sonrasındaki reformların gazeteye olan etkilerini görmek amacıyla 1985-1990 yıllarının tamamı incelenmiştir. Araştırmanın sonunda, *Lenin Bayrağı* gazetesinin yayın hayatına dair bir dönemselleştirme yapılması hedeflenmiştir.

Araştırmada bu yılların ve dönemlerin incelenmesinin temel nedeni, gazetenin yayın hayatındaki monotonluk ve haber içeriklerindeki değişmezlik ve tekrarlardır. Bu durum, Bayrak’ın Özbekistan’daki 33 yıllık yayın hayatının değişmez bir özelliğidir. Bunun en önemli sebebi, *Lenin Bayrağı*’nın Özbekistan Komünist Partisi’nin yayın organlarından biri olmasıdır.¹⁴ Gazetecilerin, Komünist Parti’nin belirlediği şablon ve kuralların dışına çıkması, o şablon ve kural-lar Komünist Parti tarafından esnetilmedikçe veya değiştirilmedikçe mümkün olmamıştır. Belirli dönemlerde Kırım Tatarlarına verilen müsaadeler ve Moskova’nın ve/veya Taşkent’in on-larla ilgili aldığı kararlar nedeniyle dalgalanmalar yaşanmış, ancak gazetenin genel içeriği sü-rekliliğini korumuştur. Yayın hayatı boyunca pamuk ve tarım haberleri, hükûmete dair geliş-meler ve parti kararları önemini yitirmemiştir. Pamuk, Sovyet döneminde Özbekistan’ın en çok önem verilen ürünü olmuştur. Gazetenin hemen her sayısında pamuk üretimine dair ha-berler önemli bir yer tutmuş, eğer daha önemli bir olay yoksa, örneğin 1917 devriminin yıldö-nümleri gibi, pamukçuluk ile ilgili haberler neredeyse her sayıda yer almıştır. Özbekistan’ın çeşitli şehirlerinden ve bölgelerinden pamukçulukla ilgili haberlere de sıkça yer verilmiştir. İşçilerin hikayeleri de pamuk ürünü çevresinde veya onunla bağlantılı olarak sunulmuştur.¹⁵

Foto 3. *Lenin Bayrağı* pamuk kotasının doldurulduğunu haber veriyor: “Vatana Rapor: Plan Dolduruldu”.¹⁶

¹⁴ Diğerleri; Özbekçe çıkan *Sovyet Uzbekistanı*, Rusça basılan *Pravda Vastoka* ve Taçıkçe *Hakikati Ozbekistan*.

¹⁵ Pamukla ilgili tavsiyeler, uyarılar yıllar boyunca tekrarlanmıştır: Örneğin 1958 yılında Özbekistan’ın doldurması gereken pamuk kotasının miktarı 3 milyon tondur. Hasat mevsimi yaklaşırken, kotanın doldurulması ile ilgili haberler artmaya başlamıştır: Anonim (10 Ağustos 1958), “Vatanga 3 Million Tonna Pamuk berirmiz” *Lenin Bayrağı*: 2. İlerleyen (65., 66., 67., 68., 72.) sayılarda da benzer başlık altında haberler yayımlanır. Kotanın doldurulması ancak tüm halkın seferber olmasıyla mümkündür: Anonim (5 Ekim 1958), “3 Million Tonna Pamuk İçün Kureş-Umumhalk İşi” *Lenin Bayrağı*:1. Pamuk hasadına ait rakamlar geldikçe de gazete bunu yayınlamaya başlar: Anonim (23 Ekim 1958), “1.500.000 Tonna Pamuk Azır” *Lenin Bayrağı*: 3. Bir sonraki sayıda: Anonim (26 Ekim 1958). “7 Noyabrge Devletke 2,5 Million Tonna Pamuk Bereyik” *Lenin Bayrağı*: 1. Teşvik edici haberler yapılır: Anonim (23 Kasım 1958), “Vatanga 3 million Tonna Pamuk 21. Syezdge [parti kongresine] En Yahşı Bahışşdır” *Lenin Bayrağı*: 1. Nihayet mutlu haber de gelir: Anonim (14 Aralık 1958), “Vatanga Raport: Plan Toldurıldı” *Lenin Bayrağı*: 1.

¹⁶ Anonim (14 Aralık 1958) “Vatanga Raport: Plan Toldurıldı” *Lenin Bayrağı*: 1.

Saha araştırmasında uzman-elit mülakatları da gerçekleştirilmiştir. Elitler, toplumlarındaki konumları ve statüleri nedeniyle; uzmanlar ise uzmanlık alanlarındaki bilgi birikimleriyle sosyal bilimciler için önemlidir ve birinci elden bilgi sağlayabilirler.¹⁷ Kütüphanedeki arşiv çalışması sürerken, Kırım Tatar akademisyenleri, yazıları *Lenin Bayrağı*'nda yayımlanmış ve bir dönem gazetede çalışmış Kırım Tatar yazarları, şairleri ve KTMH mensupları ile mülakatlara başlanmıştır. Gazetenin Taşkent'te yayımlandığı yıllarda, Bayrak'ta ve/veya Kırım'a taşındığı dönemde *Yarı Dünya*'da çalışmış gazeteciler, yazarlar ve şairler ile mülakatlar yapılmıştır. KTMH'de yer almış ve halen aktif olarak çalışan veya hareketin önderliğini yapan Millî Hareket katılımcıları ve akademisyenler grubundan Kırım Mühendislik ve Pedagoji Üniversitesi'nden öğretim üyeleri ile de mülakatlar gerçekleştirilmiştir.¹⁸

Yarı yapılandırılmış mülakat yönteminin esnekliğinden yararlanılarak, mülakatlar önceden belirlenen sorularla başlatılmış ve mülakat verenlere süreç içinde gerektiğinde ek sorular yöneltilmiştir.¹⁹ Mülakat yapılan kişiler üç farklı grup (akademisyenler, Bayrak çalışanları ve KTMH üyeleri) olarak sınıflandırıldığı için sorular da bu gruplara göre farklılık göstermiştir. Temel sorulara ek olarak, her gruba kendilerine özgü sorular sorulmuş, Bayrak çalışanlarına belge araştırması ilerledikçe ve nüshalar tarandıkça yeni sorular yöneltilmiş ve gerektiğinde anahtar kişilerle ikinci mülakatlar gerçekleştirilmiştir.²⁰

Mülakatlarda genel olarak üç tema etrafında toplanabilecek sorular sorulmuştur. İlk grup sorular, *Lenin Bayrağı* ile KTMH arasındaki ilişkiye odaklanmıştır, bu sorular hedef kitlemizi oluşturan üç gruba da yöneltilmiştir. Örneğin, Bayrak çalışanlarına, Millî Hareketin gazetede nasıl yansıtıldığını, kendilerinin bu harekete nasıl baktıklarını ve gazetenin Kırım Tatar halkının sürgündeki yaşantısı açısından önemini anlamak için sorular sorulmuştur. Benzer sorular, Millî Hareket katılımcılarına da yöneltilmiştir. Onların *Lenin Bayrağı* ile olan deneyim ve görüşleri araştırılmıştır. İkinci grup sorular, genellikle KTMH üyelerine ve akademisyenlere yöneltilmiş olup, Millî Hareketin yurtdışında ve Moskova'daki insan hakları hareketi ile olan bağlantıları üzerine odaklanmıştır. Üçüncü grup sorular ise, sürgün sonrası duruma dair sorulardan oluşmaktadır.

Araştırma sonucunda görülmüştür ki, Bayrak çalışanlarının gazeteye bakışı ile Millî Hareketin *Lenin Bayrağı*'na bakışı birbirinden tamamen farklıdır ve bu fark, Özbekistan sınırları içinde yaşayan kişilerde daha da belirginleşmektedir. Ayrıca, Millî Hareketin yasaklı, gazetenin ise hükümet organı olması ve zaman zaman Millî Hareket katılımcıları hakkında olumsuz, kınayıcı haberlerin yapılması, *Lenin Bayrağı*'na olan bakışı olumsuz yönde etkilemiştir.²¹ Hangi gruptan olursa olsun, herkesin üzerinde mutabık kaldığı tek konu, *Lenin Bayrağı*'nın Kırım Tatarlarının dilini korumadaki olumlu etkisidir.²² Örneğin, Kırım Tatar Millî Hareketi'nde savaş sonrası genç kuşağı temsil eden, 1960'lardan itibaren Millî Hareketin aktif temsilcilerinden olan ve 2014'te Kırım'ın işgali sonrasında faaliyetlerini Kiev'den sürdüren önemli bir Millî Hareket

¹⁷ Aydınğün ve Balım, 2012: 8.

¹⁸ Kırım'daki Kırım Tatar toplumunun bir bölümü 2013 yılında yapılan saha araştırması sırasında oldukça aktif faaliyetler düzenlemekteydiler. Bu etkinlikler, buluşmalar, toplantılar, konferanslar, anma törenleri gibi faaliyetlerden oluşuyordu ve genellikle Gaspıralı Kütüphanesi, Kırım Mühendislik ve Pedagoji Üniversitesi ve Kırım Tatar Millî Meclisi gibi üç temel kurum tarafından düzenleniyordu. Ayrıca, Kırım Tatar gençlerinin faaliyetleri de bu listeye eklenebilir. Özellikle Gaspıralı Kütüphanesi ve üniversite etkinliklerine katılarak, bir araştırmacı Kırım Tatar toplumuyla bağlantı kurmayı kolaylaştıracak kişilerle (İng. *gatekeepers*) tanışabilirdi. Bu toplantılar, mevcut tanıdıklar listesine ek olarak daha fazla kişiye ulaşmak için en uygun ortamlardır (Bryman, 2004: 297-298). 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesinden önce Kırım Tatarlarıyla ilgili saha araştırması yapan bir araştırmacının işini kolaylaştıran unsurlardan biri, Kırım Tatarlarının, özellikle uzmanlar ve seçkinlerin, kendileri hakkında yapılan çalışmalara destek vermeleridir. Bir araştırmacı, genellikle "neden Kırım Tatarlarını çalışıyorsun?" yerine "hangi konuda çalışıyorsun?" sorusuyla karşılaşacaktır.

¹⁹ Bryman, 2004: 283; Bray, 2008: 309-310.

²⁰ David ve Sutton, 2004: 87.

²¹ Valiyev, 1984; Iskanderov, 1986; Bilyalov, 1987; Grigoryev, 1987.

²² Kahraman, 2019.

mensubu *Lenin Bayrağı* ve çalışanlarının Kırım davası ile ilgisini reddederken Kırım Tatarlarının diline olan olumlu etkisini kabul etmiştir. Ayrıca aynı Millî Hareket mensubu bir Bayrak çalışanıyla olan anısını aktarmış, ki mülakat veren Millî Hareket mensubu Bayrak çalışanının KGB'den olduğunu ekleyerek, çalışanın gazeteyi üniversitede tanıtması, abone yapması talebine şu karşılığı vermiştir:

"Hiç bizim millî davamızın alağası yoq bunıñ [Lenin Bayrağı'nın]. Yalnız, til öğrenmek için tabii, dedim. Amma propagandasını yapmam çünkü siziñ yazdığınız şeyler benim fikirlerime aykırı. Bu kommunist propagandası. Sonra hiç olmağanda bizim büyüklerimiz, İsmail Gaspıralı, Noman Çelebicihan gibi büyüklerimiz hakkında yazgan olsa ediñiz, o zaman biraz meraq olur edi. "Ya bular milliyetçiler, pantürkistler. Bular bizim halqımıznıñ düşmanları" dedi."²³

Bayrak, Kırım Tatarlarının kendi ana dillerinde okuma ve yazma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olan bir ders kitabı işlevi görmüştür.²⁴ Ayrıca, sürgündeki Kırım Tatar edebiyatının ve edebi kadrolarının gelişiminde gazetenin önemli bir rolü vardır. Bugün tanınmış ve yaşlı Kırım Tatar yazarları, Ablâziz Veliyev, Uriye Edemova, Rıza Fazıl, Şeryan Ali gibi isimler *Lenin Bayrağı*'nda yetişmişlerdir.²⁵ 1960'lı yıllarda, Bayrak'ın tabloid gazete formatından geniş Pravda formatına geçişle birlikte, savaş sonrası kuşağın birçok yazarı ilk şiirlerini, hikayelerini ve yazılarını burada yayımlamıştır. Hatta bazıları, Kırım Tatarca yazmasını yaşlıların desteğiyle Bayrak'ta öğrenmişlerdir.²⁶ 1965 yılında *Lenin Bayrağı*'na katılan bir Kırım Tatar gazeteci, gazetenin kendi nesli için taşıdığı önemi şu sözlerle açıklamıştır:

"...men ana tilinde bir kün [bir] saat suhbet diñlemedim, ana tilinde oqumadım, mektep yoq edi benim tilimde, ben Özbek tilinde mektepte oqudum. Universitetni Özbek tilinde oqudım. 8 yıl Özbek gazetasında çalıştım. Belki men Özbek şairi olarak tanılırdım. 60 dane şiirim çıktı. Böyle men Özbek şairi olur kalırdım. Biz hepimiz 1957 senesi 1 Mayıs'ında çıqmağa başlağanda gazetanı almağa başladıq. Bizim elifbemizni basa ediler dördüncü saifede. Ondan öğrendik biz nasıl elifbemiz, ariflerimiz bar. Ondan soñ mustaqil gazetlerni oqudıq, bir şeyler öğrenmege tırıştıq, yavaş-yavaş tecribelendik ve yazıcı derecesine köterildik. Ve tek men degil, bütün benim neslim, Ayder Osman, Uriye Edemova, Bilal Mambet, Emil Amit, Ervin Umerov, Nuzhet Umerov, Safter Nagayev, İsa Abdurahman ve Şeryan Ali. Olarnıñ hepsi aynı benim vaziyetimde. Olarnıñ hiç biri ana tilinde bir şey oqumadı, yazmadı amma hepsi belli Qırımtatar yazıcıları oldılar. Bugün Qırımtatar edebiyatı olarnıñ üstüne kurulğan. Eger biz de "Yoq, biz Qırımğa göçsek, anda oqurmız" desek, 50 yaşında Qırımğa kelirdik, ondan soñ başlardıq oqumağa. Kim oqur edi? Tek oqumağa öğrenir edik, amma yazmağa degil. Yazmaq için temel kerek, til bilgisi kerek. Bizim taqdirimiz öyle oldı."²⁷

İlk şiirlerini *Lenin Bayrağı*'nda bastıran bir Kırım Tatar şair gazetenin kendisi ve çağdaşları olan diğer Kırım Tatar entelektüelleri için önemini bir dönem gazeteye yönelik artan boykot çağrılarında da değinerek şu sözlerle açıklamıştır:

"Millet çıktı ki "yoq" dedi, olar dedi: "bizni...mında qaldırmaq için, yaşatmaq için bu işlerni yapalar." Amma baq sen, Allah Taalâ işimizni [ne yaptı]...toprağımızğa ayaq bastıq, amma çoq halq, gençler tilini yahşı bilmey, aceba, ne için? Amma oqutulğan olsa edi o zamanlar da, güzel olmaz edimi? Mına şimdiki şair ve yazıcılardan İsa Abdurahman olsun, Ablâziz Veliev olsun, men olayım, daha başqaları, benim aqranlarım, hepimiz ya Rusça, ya Özbekçe, ya Tacikçe oquğan insanlarımız, amma tilmizni öğrendik, bu gazetler vastasınen bu mecmua [Yıldız] vastasınen, anda çıqqan kitaplar vastasınen. Ondan şimdi özümüz de milletimizge tilimizni öğretemiz. Mına bunıñ emiyeti." (Kırım Tatar şairi ile mülakat, 5 Nisan 2013, Akmescit/Simferopol)

Lenin Bayrağı hadimleri kendilerini Millî Hareketten kesinlikle uzak görmemekte hatta Millî Harekete gizli, alttan alta destek verdiklerini belirtmektedirler. Meğerki Millî Hareket

²³ Kırım Tatar Millî Hareketi mensubu ile mülakat, 23 Mart 2013, Akmescit/Simferopol.

²⁴ Anonim (20 Şubat 1991), "Ablyaziz Veliev'nin Çıkışı" *Yanı Dünya*: 6.

²⁵ İslâmov, 1985: 192-196; Şemizade, 1977: 10-11.

²⁶ Bekirova, 2012: 1, 5.

²⁷ Kırım Tatar gazeteci, yazar ve şairi ile mülakat, 14 Şubat 2013, Akmescit/Simferopol.

iştirakçilerinin bazı önde gelenleri bunun aksini savunuyor olsunlar. Bir *Lenin Bayrağı* muharirleri gazete çalışanlarının Millî Harekete olan desteklerini şu sözlerle açıklamaktadır:

“Bütün Qırım Tatar Milliy Hareketinde iştirak etken adamlar aynı zamanda bizim semetdeşlerimiz, yurtdaşlarımız. Biz olarnı şahsen bilemiz. Biz özümüz de o ya da bu derecede Milliy Harekette iştirak ete edik, amma açıqtan degil. Toplaşuvlarğa bara edik. Para toplamaq kerek olsa Milliy Hareket için –Moskvağa meselâ, her vaqıt adamlar yollanır edi, o adamlar öz başına ketmez edi, olarnıñ masrafları bar edi, ketmesi, yaşaması ve ilâhire – bütün vaqıt biz cebimizden her kes kibi para bere edik.”²⁸

Bir grup mülakat veren, genellikle *Lenin Bayrağı* çalışanları ve Kırım Tatar akademisyenler, Millî Hareketi daha geniş bir çerçevede ele almaktadırlar. Yani, siyasi mücadeleyle sınırlı kalmaksızın, Kırım Tatarca bir konser, radyoda ana dilde çalınan bir şarkı, gazetede ana dilde basılan bir yazı gibi her türlü etkinlik, Millî Hareket olarak kabul edilmektedir. *Lenin Bayrağı*, farklı yöntemler kullanarak (örneğin ezop dili ve metaforlar), Kırım Tatarlarını eğitmiş ve dolaylı olarak Millî Harekete destek olmuştur. Bu destek açıktan ve siyasi bir destek değildir. Kırım Tatarlarına yönelik yapılan yanlış iddiaları düzeltme amacıyla pasif bir destek sunulmuştur.

Bu pasif desteğin en çarpıcı yönlerinden biri, 2. Dünya Savaşı'ndaki Kırım Tatar askerlerinin ve partizanlarının hikâyeleridir.²⁹ Sovyetler Birliği'nde Büyük Vatanseverlik Savaşı olarak bilinen ve faşizme karşı ortak mücadelenin sembolü olan bu savaş ve ona dair anılar, Sovyet halklarının ortak hafızasındaki en önemli unsurdur. Savaşa katılanların öyküleri sansüre takılmadan yayımlanabilecek nitelikte olduğu için Kırım Tatarları da 2. Dünya Savaşına dair öyküleri, sadece 23 Şubat (Kızıl Ordu Günü) veya 9 Mayıs (Zafer Günü) gibi özel günlerde değil, yıl boyunca sürekli olarak yayınlamışlardır. Gazetede savaş temasının işlenmesinin Kırım Tatarları için en önemli amacı, Kırım Tatar halkının kırılan onurunu yeniden tesis etmek, özellikle de 2. Dünya Savaşı sırasında Nazilerle işbirliği yaptıkları yönündeki iftiraları silmek ve adlarını diğer halklar nezdinde aklamaktır. Bu aklama ve rehabilitasyon çabaları 2013-14'e kadar güncelliğini koruyan ve hallolmamış bir mesele durumundaydı. Rusya Federasyonu Başkanı Vladimir Putin, Kırım Tatarlarını yanına çekebilmek için, 18 Mart 2014'te Kırım'ın Rusya'ya ilhakı dolayısıyla yaptığı konuşmada bu meseleye atıf yapmış ve rehabilitasyonun sağlanması için gerekli adımların atılacağını vaat etmiştir.³⁰ Nisan 2014'te bir başkanlık kararı ile Kırım Tatarları ile birlikte Kırmıli Ermenilerin, Yunanların ve Almanların rehabilite edildiği ve haklarının iade edildiği duyurulmuştur.³¹ Ancak 2014 sonrasında, Kırım Tatarlarına yönelik artan baskı ortamı ve 1991'den beri oluşturdukları millî kurumların kapatılması veya sansüre uğraması, atılan adımların etkisiz kalmasına neden olmuştur.

Lenin Bayrağı'ndaki yazılar, sadece Kırım Tatarca ve yalnızca Kırım Tatarlarına yönelik olmuş, geniş halk kitlelerine ulaşamamıştır. Sürekli olarak ve yıl boyunca gazetede yayımlanan bu yazıların öne çıkan iki önemli özelliği, genellikle hikâye kahramanlarının milliyetlerine ve kesinlikle 1944 sürgününe atıfta bulunmamalarıdır. Ancak Kırım Tatar halkı, bu tür içerikleri duymak, okumak ve öğrenmek istemiştir. Savaşta yer alan kişilerin biyografilerinin anlatıldığı bu hikâyelerde kahramanlar, Kırım'ın çeşitli bölgelerinde doğmuş, büyümüş, eğitim almış, savaşa katılmış ve mücadele etmişlerdir. Ancak savaş sonrasında aniden Özbekistan'ın çeşitli vilayetlerinde yaşamaya başlamışlardır. Bu durum, uzun yıllar boyunca tekrarlanan değişmez bir gerçeklik olmuştur. Sansür, Sovyet basınının kaçınılmaz bir gerçeği olmuş ve Bayrak çalışanları da Kırım, Kırım Tatar, deniz, gökyüzü gibi bazı kelimelelere getirilen sansüre dikkat çekmişlerdir. Bu durum büyük ölçüde doğrudur, ancak kronolojik olarak zamanlamaya bağlı

²⁸ Kırım Tatar gazeteci, yazar ve şairi ile mülakat, 14 Şubat 2013, Akmescit/Simferopol.

²⁹ İslâmov, 1985: 193.

³⁰ “Address by President of the Russian Federation”, President of Russia. 16 Temmuz 2024 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır: <http://eng.kremlin.ru/news/6889>.

³¹ “Putin signs decree to rehabilitate Crimea Tatars”, Reuters. 16 Temmuz 2024 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır. <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-crimea-tatars-idUSBREA3KOBH20140421>

olarak değişmiştir. Yani sansür her zaman katı bir şekilde uygulanmamış, zaman zaman hafiflemiş veya sertleşmiştir. Örneğin, gazetenin yayın hayatının başlangıcından itibaren mülakatlarda dile getirilenin aksine yasaklanan kelimeler ara sıra kullanılmıştır. Ancak kesinlikle görülmeyen tek şey, 18 Mayıs sürgünü ve ona dolaylı da olsa yapılmış atıflardır. Buna izin verilmemiştir. Sürgün ve sürgün acıları, ancak Gorbaçov reformlarının Özbekistan'a ulaşmasından sonra, yani 1987'den sonra Bayrak'ta yer bulmaya ve açıktan ifade edilmeye başlamıştır.

2.1. Lenin Bayrağı'nın Kırım'a 'Kaçırılması'

Kırım Tatarlarının Bayrak'ın 33 yıllık arşivini Kırım'a getirmeleri süreci hem Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) çeperlerindeki cumhuriyetlerden biri olan Özbekistan'ın o dönem yaşadığı geçiş sancılarını ve iç karışıklığı göstermesi hem de zamanın nasıl değiştiğini, *perestroyka* ve *glasnostun* geldiği noktayı göstermesi bakımından önemlidir. SSCB'nin 1991 yılındaki dağılmasından hemen önce gazete ve arşivi özel bir izinle Kırım'a taşınmıştır. Özbekistan Komünist Partisi'nin yayın organlarından biri olan gazete dönemin parti Genel Sekteri İslam Kerimov'un izninden ziyade alt düzeydeki bir memurdan alınan onay ile Kırım'a kaçırılmıştır. Nihayet Özbekistan Komünist Partisi üst makamlarının gazetenin kaçırılışından haberi olduğunda iş işten geçmiş, gazete arşivini taşıyan tren katarları Özbekistan'ı terk etmiştir. Gazete ve arşivinin kaçırılışı hikayesini Bayrak mensubu bir gazeteci şu şekilde paylaşmıştır:

"Biz, men ve Ayder Osman, "Yıldız"nın baş muharriri, ekimiz bardıq TsKğa [Özbekistan Komünist Partisi Merkez Komitesi], biz dedik ki: "mına "Lenin Bayrağı" [çalışanları] ketti, endi biz de ketecekmiz, hükümet tarafından bir emir olsun." "Yahşı yahşı" dedi bir oğlan "men yaparım" dedi, yazdı. Aydernen ekimiz öyle yaptık, böyle yaptık, konteyner beriñ bizge. Eşyalarımızı alıp keteyik, para beriñ bizge, anda iş başlağance. "Yahşı", - dedi bir oğlan, endi biz kettik. O oğlan anda hazırladı, öyle bir üç dane toçkanı, znaçit, bu "Yañı Dünya", Neşriyat ve Mecmua, "endi keliñ", - dedi, "üç künden kelip alırsınız", - dedi: "emir çıqacaq". Bular endi ketti, biz Aydernen alacaqmız. Bardıq Aydernen ekimiz, bu bala dedi: "men şimdi barıp bileyim", - dedi: "ne oldu, ne qalacaq", bir yaş oğlan. O ketti, bir başqası keldi. Başqası keldi, böyle kabinette oturamız, "sizler kimsiniz?" dedi... "Siz qayda ketesiñiz?" dedi, "Qırımğa ketemiz", - [dedik]. "Kim [izin] berdi [sizge] Qırımğa [ketmek için?" dep soradı]. "Mına "Yañı Dünya ketti, biz de ketecekmiz", [dedik]. "Toqtañız", dedi. O çıqıp ketti. Endi biz Aydernen bildik, mesele ciddiyleşti, bizni toqtatıp qaldıracaqlar, bizni qıbırdatmaycaqlar. Aman ekimiz qaçtıq, şu küni konteynerler hazırlandı, mindik qayttıq. Bir türlü hükümet tarafından bizge razılıq olmadı... bizge [yardım etken] men emir çıkarın degen oğlanı işten çıkarğanlar, o hastalağan, az qalğan ölgen. [Soñradan] Safter ayttı, "o adamnıñ başına yettiñiz siz", dey edi Aydernen ekimizge. Olmadı biz qaçtıq andan...Qarıştı zaman, zaman qarıştı. Biz ondan faydalandıq. Men misal için konteynerni berem, ev eşyaları, dep berem. Redaksiyadan degil, ev eşyaları...Ayder Osman bere özünüñ eşyalarını. 2 künden soñ samolötnen [uçakla] özümüz kelemiz. Bir kimse bizge razılık bermedi." ³²

SSCB çapında büyük dönüşümlerin olduğu, kimi cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilan ettiği, Orta Asya ve Kafkasya'daki cumhuriyetlerde iç çatışmaların ve pogromların yaşandığı, cumhuriyetler arası çatışmaların yaşandığı bir dönemde Kırım Tatarlarının millî gazetesi *Yanı Dünya*'nın Kırım'a taşınması gözden kaçmıştır. Aynı dönemde Kırım Tatarlarının Kırım'a göçü de bir yandan devam etmektedir. Özbekistan'da Ahıska Türklerine yapılan pogromlar Kırım Tatarları için de uyarı niteliğinde olmuş, Kırım'a göçler hızlanmıştır. 1980'lerin sonu ve 1990'ların başında kitleler halinde gerçekleşen göçün neticesinde Kırım'a dönüş mücadelesi nihayete ulaşmış ve bundan sonraki süreçte ise yarımada siyaset, sosyal, kültürel Kırım Tatar kurumlarının oluşturulması mücadelesine girilmiştir.

Sonuç

Lenin Bayrağı, Soğuk Savaş yılları boyunca sürgündeki Kırım Tatar halkının anadillerinde basılan yegâne gazete olmuştur. Sovyet devletiyle olan organik bağı ve yoğun sansür dolayısıyla halkın taleplerini yansıtamaması saha araştırmasında birbiriyle çelişen görüşlerin ortaya

³² Kırım Tatar gazeteci/yazarı ile mülakat, 11 Mart 2013, Akmesit/Simferopol.

çıkmasına neden olmuştur. Saha araştırması verilerine dayanarak iddia edilebilir ki bazıları açısından gazete, sadece Kırım Tatarcasına çevrilmiş resmî haberleri yayınlayan bir gazeteden daha fazlası olmuş, kendi kişisel tarihlerinin bir parçasını oluşturmuş ve gazete çevresinde toplanan entelektüellerse sansür ve çeşitli baskılar altında Kırım Tatar dilinin ve kültürünün unutulmaması için mücadele etmişlerdir. Bununla birlikte doğrudan siyasal hareketin içinde olanlara göre ise hem Sovyet hükûmetiyle organik bağlarını sürdürüp hem de millî hareket içinde halk için mücadele edilmesi mümkün değildir. Millî Hareket içinde bu fikrin gelişmesinin bir nedeni de zaman zaman Millî Hareket mensupları hakkında karalayıcı haberlerin basılmasıdır. Bu, gazeteye olan bakışı menfi olarak şekillendirmiştir. Diğer yandan, hangi gruptan olursa olsun, herkesin üzerinde mutabakata vardığı yegâne konu, en önemli Millî Hareket mensupları dâhil, *Lenin Bayrağı*'nın Kırım Tatarlarının dillerini korumadaki müspet etkisidir. Bayrak, Kırım Tatarcanın edebi bir dil olarak gelişmesine katkı sağlarken halk tarafından da dilin yazılı formunun öğrenilmesini sağlamıştır. Mülakat yapılan birçok kişi Bayrak'ın kendi hayatlarının önemli bir parçası olduğu belirtmiştir. Bazıları ise biraz da mübalağa ederek gazetenin o dönemde kutsal kabul edildiğinin söylemiştir. Birçoğu ana dillerini *Lenin Bayrağı*'ndan öğrenmiş ya da geliştirmiştir. Gazete, günümüzün yaşlı kuşak Kırım Tatar entelektüel ve edebiyatçılarının yetişmesine imkân sağlamıştır.

Bu araştırmanın yapılmasını takip eden 2013'ün Kasım ayında Ukrayna hükûmetinin Avrupa Birliği ile ortaklık anlaşmasını imzalamasını reddetmesi neticesinde Kiev'de başlayan hükûmet karşıtı protestolar kitlesel bir hal almış, göstericiler Bağımsızlık Meydanı'nda toplanarak aylar boyunca meydana protestolarına devam etmiş, Ukrayna devlet başkanının ülkeyi terk ettiği 22 Şubat 2014 tarihine kadar en kanlısı 19-20 Şubat'ta olmak üzere protestocularla güvenlik güçleri arasında birçok çatışma yaşanmıştır. Protestocuların ortak motivasyonu Avrupa yanlısı bir Ukrayna'dır, bu nedenle AB ortaklık anlaşmasının yerine Rusya ile imzalanan anlaşmayı reddetmektedirler. Kiev'deki Euromaydan gösterileri aralıksız devam ederken 2014'ün Şubat ayında Kırım'dan ilk ayrılık sesleri gelmeye başlamış, 27 Şubat'ta başlayan Rus işgali 18 Mart'ta tamamlanmıştır. Takip eden dönemde Kırım'ın Rusya tarafından işgali neticesinde Kırım Tatarlarının adadaki durumu giderek kötüleşmeye başlamış. Kırım Tatarları ev baskınları, işkenceler, kaçırma, çeşitli bahanelerle tutuklamalar yoluyla sindirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde onlarca kişi ortadan kaybolmuştur. Kırım Tatarlarına yönelik baskıdan Kırım Tatarlarının tüm kurumları payını almış, Kırım Vakfı kapatılmış ve Millî Meclis binası boşaltılmış, Kırım Tatar televizyonu ATR yayın lisansının verilmemesi ve yapılan baskılar neticesinde yayınlarına Kiev'den devam etmek zorunda bırakılmıştır. Benzer bir kaderi Kırım Haber Ajansı da yaşamış ve 2014'ten sonra Kiev'e taşınmıştır. Bu gelişmeler Kiev'i Kırım Tatar Millî Hareketinin merkezi konumuna getirmiştir. *Yanı Dünya* gazetesinin çalışanları da Rus idaresindeki yeni dönemde baskıya daha fazla dayanamayıp istifa etmek zorunda kalmışlardır. Ukrayna'nın doğusunda 2014-22 yılları arasında devam eden düşük yoğunluklu savaş Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna topraklarını işgal etmesiyle topyekûn bir savaşa dönüşmüştür. Kırım dışındaki Kırım Tatarları da Rus işgaline karşı Ukrayna safında mücadele etmeyi sürdürmektedirler.

KAYNAKÇA

"Putin signs decree to rehabilitate Crimea Tatars", Reuters. 16 Temmuz 2024 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır. <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-crimea-tatars-idUSBREA3KoBH20140421>

"Address by President of the Russian Federation", President of Russia. 16 Temmuz 2024 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır: <http://eng.kremlin.ru/news/6889>.

Anonim (10 Ağustos 1958), "Vatanga 3 Million Tonna Pamuk berirmiz", *Lenin Bayrağı*: 2.

- Anonim (14 Aralık 1958), "Vatanga Raport: Plan Toldurıldı", *Lenin Bayrağı*: 1.
- Anonim (20 Şubat 1991), "Ablyaziz Veliev'nin Çıkışı", *Yanı Dünya*: 6.
- Anonim (23 Ekim 1958), "1.500.000 Tonna Pamuk Azır", *Lenin Bayrağı*: 3.
- Anonim (23 Kasım 1958), "Vatanga 3 million Tonna Pamuk 21. Syezdge [parti kongresine] En Yahşı Bahşıdır", *Lenin Bayrağı*: 1.
- Anonim (25 Aralık 1991), "Yolumuz Vatanga", *Yanı Dünya*: 2.
- Anonim (26 Ekim 1958). "7 Noyabrge Devletke 2,5 Million Tonna Pamuk Bereyik", *Lenin Bayrağı*: 1.
- Anonim (29 Aralık 1990), "33 Yıl", *Lenin Bayrağı*: 1.
- Anonim (5 Ekim 1958), "3 Million Tonna Pamuk İçün Kureş-Umumhalk İşi", *Lenin Bayrağı*:1.
- Aydınğün, Ayşegül ve Aydınğün, İsmail (2004), *Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü Kimlik ve Kültürel Canlanma*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Aydınğün, İsmail (2012), "Ne Doğu Ne Batı, Hem Doğu Hem Batı: Avrasya'nın 'Geçiş' Ülkesi Ukrayna", *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dilli Halklar-Türkiye İle İlişkiler*, (ed. İsmail Aydınğün ve Çiğdem Balım), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 209-307.
- Aydınğün, İsmail ve Balım, Çiğdem (2012), "Giriş", *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dilli Halklar-Türkiye ile İlişkiler*, (ed. İsmail Aydınğün ve Çiğdem Balım), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 3-13.
- Bekirova, Zera (23 Kasım 2012), "Onı Okup Ana Tilimizni Öğrendik", *Yanı Dünya*: 1, 5.
- Bilyalov, I. (27 Ocak 1987), "Men Siz Tutkan Yolnu Ukyüm Etem", *Lenin Bayrağı*:3.
- Bray, Zoe (2008), "Ethnographic Approaches", *Approaches and Methodologies in the Social Sciences*. (ed. Donatella della Porta and Michael Keating), Cambridge: Cambridge University Press, 296-315.
- Bryman, Alan (2004), *Social Research Methods*, Oxford: Oxford University Press.
- David, Matthew ve Sutton, Carole D. (2004), *Social Research*, Oxford: Sage.
- Devlet, Nadir (1983), "Lenin Bayrağı Gazetesi'nin 25. Yılı ve Kırım Türk Kültürünün Bugünkü Durumu", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 22, 82-90.
- Grigoryev, A. (13 Ekim 1987), "Halk Menfaatlarına Kim Hainlik Yapa?", *Lenin Bayrağı*: 3.
- İskanderov, Ş. (1 Nisan 1986), "Halktan Ayırılmanın Yardımcıları", *Lenin Bayrağı*: 4.
- İslâmov, Abselâm (1985), *Yıllar ve Yollar*, Taşkent: Gafur Gulam Neşriyatı.
- Kahraman, Alter (2019), "Lenin Bayrağı: between two fires", *bilig - Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 88, 169-188.
- Kerimov, İsmail (3 Ocak 1991), "Bizler Artık Kene Eski 'Yanı Dünya'mız", *Yanı Dünya*: 3.
- Nesimi, Abidin (2009), *Türkiye Komünist Partisi'nde Anılar ve Değerlendirmeler 1909-1949*, İstanbul: Nöbetçi Yayınevi.
- Şemizade, Eşref (1977), *Halk Hizmetinde*, Taşkent: Gafur Gulam Neşriyatı.
- _____ (6 Şubat 1958), "Mustafa Subhi", *Lenin Bayrağı*: 4.

Valiyev, R. (18 Şubat 1984), “Halktan Ayırılğan, ya da İftiracı Kimge Hizmet Ete Edi”, *Lenin Bayrağı*: 4.

Mülakatlar

Kırım Tatar gazeteci, yazar ve şairi ile mülakat, 14 Şubat 2013, Akmescit/Simferopol.

Kırım Tatar gazeteci/yazarı ile mülakat, 11 Mart 2013, Akmescit/Simferopol.

Kırım Tatar Millî Hareketi mensubu ile mülakat, 23 Mart 2013, Akmescit/Simferopol.

Kırım Tatar şairi ile mülakat, 5 Nisan 2013, Akmescit/Simferopol.

Kırım Tatar Millî Hareketi mensubu ile mülakat, 16 Nisan 2013, Akmescit/Simferopol.

Kırım Tatar gazeteci ve aktivist ile mülakat, 19 Nisan 2013, Akmescit/Simferopol.